Lik Malika u kvarnerskim legendama i slikovnicama

Balas, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:032026

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

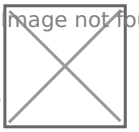
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PAULA BALAS

LIK MALIKA U KVARNERSKIM LEGENDAMA I SLIKOVNICAMA

Završni rad

Pula, ožujak, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PAULA BALAS

LIK MALIKA U KVARNERSKIM LEGENDAMA I SLIKOVNICAMA

Završni rad

JMBAG: 2703996365008, izvanredni student
Studijski smjer: Stručni studij predškolski odgoj
Predmet: Dječja književnost
Znanstveno područje: Humanističke znanosti
Znanstveno polje: Filologija
Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti
Mentorica: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, ožujak, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Paula Balas, kandidatkinja za prvopristupnicu predškolskog odgoja, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Paula Balas dajem odobrenje Sveučilištu Jurje Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Lik Malika u kvarnerskim legendama i slikovnicama koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilište knjižnice Sveučilišta Jurje Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD....1
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST....2
3. LEGENDE I SLIKOVNICE....3
3.1. Legenda....3
3.2. Slikovnica....4
3.3. Povezanost legendi i slikovnica....5
4. MITOLOŠKA BIĆA KOJA SE SPOMINJU U LEGENDAMA....6
4.1. Vilenjaci i vile....6
4.2. Vještice....6
4.3. Vampiri....6
4.4. Bazilisk....7
4.5. Patuljci....7
4.5.1. Barbegazi....7
4.5.2. Uldra....8
4.5.3. Kucači ili udarači....9
4.5.4. Brownie....10
4.5.5. Koboldi....10
4.5.6. Domovoy....11
4.5.7. Bluecap....12
4.5.8. Wichtlein....12
4.5.9. Austri (istok), Vestri (zapad), Nordri (sjever), Sudri (jug)....13
4.6. Vjerovanja o patuljcima....14
5. LIK MALIKA U DJELIMA HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI....16
5.1. Malik Tintilinić i Domaći u „Šumi Striborovoj“....16
6. HRVATSKA NARODNA VJEROVANJA O MALIKU....18
6.1. Malik na Cresu....18
6.2. Malik na Krku....19
6.3. Malik na Pagu....20
6.4. Malik na Hvaru....20
6.5. Malik na Pelješcu....20
6.6. Malik na Braču....21
6.7. Malik u Bosni i Hercegovini....21

6.8. Malik u Prigorju 22
6.9. Malik u Crnoj Gori 22
6.10. Malik u Sloveniji 23
7. PRIČE I LEGENDE O MALIKU NA CRIKVENIČKOM PODRUČJU.....24
7.1. Slikovnice o Maliku.....24
7.2. „Kamo je nestao Malik?“ 24
7.3. „Malikovo stablo“.....25
8. LEGENDA O MALIKU U GRIŽANAMA.....26
8.1. „Malikova škulja“ 26
9. LEGENDA O MALIKU KAO MOTIVACIJA ZA VRTIĆKE AKTIVNOSTI.....28
10. ZAKLJUČAK 29
LITERATURA.....30
SAŽETAK.....32
SUMMARY.....33

1. UVOD

Legende su oduvijek bile zanimljive i djeci i odraslima. To su narodna vjerovanja naših predaka i pružaju nam mogućnost da uđemo dublje u svijet mističnoga. Slikovnice su, s druge strane, knjige koje su namijenjene samo djeci. One su zapravo i prve knjige s kojima se dijete susreće, a kada od nekih legendi napravimo i slikovnicu te dopustimo djeci da budu njeni ilustratori, dobijemo knjigu koja privlači i pažnju odraslih.

U legendama i slikovnicama se spominju i razna mitološka bića kao što su patuljci, vilenjaci, goblini i sl., a jedno takvo mitološko biće nosi ime Malik. Mnogi su svojim najmlađima barem jednom ispričali legendu o Maliku koja ih je i same potaknula na maštanje, jer priče o njemu nas svaki puta uspiju iznova iznenaditi i poželimo saznati još.

Cilj ovog rada je definirati legendu i objasniti njezinu ulogu u dječjoj književnosti, navesti načine na koje legenda može biti predložak za slikovnicu te prikazati legendu o Maliku i način na koji je ona obrađena u različitim knjigama i slikovnicama.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Djeca su najmlađi članovi ljudskog roda, i u odnosu na odrasle, djetetov pogled na svijet koji ga okružuje oduvijek je bio drugačiji. Stoga je razumljivo da djeci ne može biti dostupno bilo koje književno djelo i zato i postoji termin dječja književnost.

Dječja književnost javlja se već u 17. stoljeću. To je poseban oblik književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca (Crnković i Težak 2002: 7).

Knjiga je, dakle, namijenjena djeci ako tematikom privlači djecu i odgovara njihovim interesima, a izrazom ne nadilazi mogućnosti dječje percepcije. Autori nam stoga navode i tri oznake koje nam pokazuju pripada li određena knjiga dječjoj književnosti. Prva značajka je ta da je knjigu napisao dječji pisac i time je svjesno namijenio djetetu, druga je ta da je knjigu izdao dječji nakladnik i treća značajka govori o tome da je knjiga dospjela u knjižarama i knjižnicama na police knjiga namijenjenih djeci. Autori također navode i da neka knjiga može biti dječja čak i ako nema nijednu od navedenih oznaka, već su je djeca s vremenom prihvatila kao svoju (Crnković i Težak 2002: 9 – 10).

Glavne vrste koje se javljaju u dječjoj književnosti su: slikovnica, dječja poezija, priča, dječji roman ili roman o djetinjstvu. U drugu skupinu spadaju: basne, roman o životinjama, avanturistički ili pustolovni roman, historijski ili povijesni roman, znanstvena fantastika, putopisi i biografska djela (Crnković i Težak 2002: 14).

Djeci najbliže knjige nazivaju se slikovnice, a u radu se promatra prisutnost legendi u slikovnicama i općenito dječjoj književnosti jer su u njoj legende oduvijek rjeđe prisutne.

3. LEGENDE I SLIKOVNICE

Usmena ili narodna književnost je najstarija forma književnosti koja se prenosi usmenim putem. U usmenoknjiževne vrste koje se javljaju u dječjoj književnosti ubrajaju se mitovi, sage, legende, bajke, pripovijetke, šale, anegdote, sve vrste narodnih priča i narodna poezija (Hranjec 2006: 19 – 25).

3.1. Legenda

Za legende se oduvijek smatralo da su namijenjene samo odraslima, ali one su također postale i dio dječje književnosti.

Legenda (lat. legenda – ono što treba pročitati) je u srednjem vijeku označavala spis o životu i djelima svetaca (zato se u užem smislu legendama i smatraju muke i životi svetaca), a u današnjoj terminologiji se ubraja u kategoriju predaja. Legenda može biti religioznog, povijesnog, junačkog, ljubavnog ili bilo kojeg drugog sadržaja. Može se reći da legenda na specifičan način živi od čudesnog. Po svojoj je kompoziciji bliža bajci, a u njoj se natprirodno saznaje postupno i nije iznenađenje. Legenda ima poučnu tendenciju i očarava slušaoca (Živković 1985: 395).

Hranjec (2006: 23) legendu definira kao pučko shvaćanje svijeta te se za nju govori da nastoji biti između bajke i nefikcijske proze, tj. pokraj fantastičnog sloja u legendi su i podatci o pojednim događajima, osobama i toponimima.

Šojat (2015: 203) definira legendu kao priču o događaju iz prošlosti ili životu osobe uzorna ponašanja. U legendi su isprepleteni stvarni i fantastični događaji i likovi. Cilj legende je tumačenje događaja s poučnom porukom na kraju.

Juković i sur. (2020: 251) definiraju legendu kao pučku predaju temeljenu na čudesnu vjerovanju o kakvoj istaknutoj osobi, podrijetlu nekog događaja ili mjesta. Legende su najčešće izmišljene.

U navedenim definicijama može se primijetiti da je legenda bliska djeci zato što posjeduje neke karakteristike koje su vezane uz bajke, a bajke su glavna vrsta dječje književnosti. Legende najviše sličnosti imaju s narodnom i umjetničkom bajkom, a neke od njih su da stvarno i čudesno postoje paralelno, da uvijek na kraju postoji neka pouka, da se djeci nudi jednostavan uvid u dobro i zlo (dobro se

nagrađuje, zlo se kažnjava), da se djecu polako uvodi u svijet odraslih (priprema ih se za život), da se obogaćuje i oslobađa dječja mašta itd. Legenda se također povezuje i s mitovima i predajama, ali razlika je u tome što se mitovi temelje na povijesnim činjenicama, a predaje su priče koje se temelje na vjerovanju u istinitost njihova sadržaja (Crnković i Težak 2002: 21 – 26).

Legendu od bajki, mitova i predaja izdvaja upravo ono po čemu su najviše značajne, a to je element čudesnog, stoga legende sve više postaju i poticaj za stvaranje slikovnica u kojima do izražaja dolazi dječja kreativnost i mašta koju legende u djeci pobuđuju.

3.2. Slikovnica

Slikovnica je prva knjiga s kojom se dijete susreće. Slikovnica „Orbis sensualium pictus“ (ilustrirana knjiga) je prva slikovnica nastala 1658. godine, a autor je Jan Amos Komensky. Slikovnica se definira kao bogato ilustrirana knjiga za djecu (što možemo vidjeti i iz naziva prve slikovnice) i u sebi ne sadrži nikakav tekst ili sadrži vrlo malo teksta te je zbog toga temelj svake slikovnice ilustracija i to je ono što karakterizira svaku slikovnicu. Ilustracija dolazi od latinske riječi „illustris“ što u prijevodu znači osvijetljen, sjajan, znamenit, bistar i taj naziv joj savršeno pristaje jer je upravo ilustracija ta koja pojašnjava tekst, čini ga bistrim pa čak i znamenitim, a najvažniju ulogu ima u slikovnicama koje u sebi ne sadrže tekst jer dominira njome i daje joj smisao (Javor 2000: 12 -16).

Prema Javor (2000: 12 – 16) postoji više vrsta slikovnica, one mogu biti tematski vrlo raznolike, a njihova funkcija je informacijsko – odgojna (dijete dobiva odgovor na mnoga pitanja te tako uči da je knjiga izvor znanja), spoznajna funkcija (dijete provjerava svoje spoznaje i znanja o stvarima, odnosima i pojavama te dobiva sigurnost da su njegove spoznaje ispravne i da su njegovi stavovi adekvatni), iskustvena funkcija (pruža djetetu tzv. posredno iskustvo, dijete lakše uspostavlja vezu između dviju generacija), estetska funkcija (dijete razvija osjećaj za lijepo), zabavna funkcija (djetetu trenuci koje provodi uz knjigu moraju biti zabavni jer ono kroz igru uči, upija znanje i zato je ova funkcija preduvjet za ostvarivanje ostalih).

3.3. Povezanost legendi i slikovnica

Djecu, a pomalo i odrasle, oduvijek privlači svijet čudesnog. Iako je legenda usmenoknjiževni oblik namijenjen ponajviše odrasloj publici, slikovnica je ta koja na adekvatan način omogućava i najmlađima prenošenje vjerovanja iz legendi. Povezivanje legendi i slikovnica je jedan od načina na koji potičemo dječju znatiželju i maštu.

4. MITOLOŠKA BIĆA KOJA SE SPOMINJU U LEGENDAMA

U legendama se kao likovi često javljaju razna mitološka bića. Mitološka bića nazivaju se još i mali ljudi, stranci ili dobri susjedi, a misli se na bića kao što su patuljci, vilenjaci i vile, vještice, vampiri, bazilisk i slična stvorenja. O njima se već stoljećima govori i piše u raznim dijelovima svijeta i djeci su posebno zanimljiva. Za takva mitološka bića se kaže da mogu biti pitoma i velikodušna, ali i tajanstvena i zastrašujuća te ponekad opasna. Najpoznatija mitološka bića su patuljci, koji su prisutni u mitovima i legendama svih naroda (Allen 2005: 12).

4.1. Vilenjaci i vile

Vilenjak je malo biće i smatra se bogom plodnosti. Obično su to prelijepa stvorenja koja žive u šumama, pod zemljom ili u jamama i špiljama. Dugovječni su ili čak besmrtni, a posjeduju i razne moći. Smatra se da je vilenjaka puno manje nego vila. Pojavljuju se u germanskoj i slavenskoj mitologiji (Njegovan 2011: 20).

Vila sliči na mladu, lijepu djevojku. Ima krila, tanka je i visoka kao jela, modrih ili zelenih očiju, rumenih lica, raspletene kose (obično zlatne) sve do tla. Vile „drvarice“ žive u krošnjama, vile „šumnjače“ u šumama i po noći dolaze pastirima, vile „vodne“ uvijek su zle, a vile „zračne“ uvijek su dobre (Benković – Peratova 2011: 162).

4.2. Vještice

Vještica ili štriga je žena (može biti i muškarac pa se onda naziva vještac ili štrigun) s nekim posebnim, prirođenim ili naučenim opakim moćima kojima može nanositi štetu ljudima i životinjama. Često se spominje u u narodnim vjerovanjima u Hrvatskom Primorju, tj. na cijelom obalnom pojasu od Istre do Dubrovnika. Spominje se i u sjevernoj Italiji i jednom dijelu Švicarske (Njegovan 2011: 20).

4.3. Vampiri

Prema legendi vampir je duh umrlog čovjeka koji je bio zao. On izlazi iz groba usred noći kako bi ljudima ili životinjama sisao krv. Neki vjeruju da je dlakav kao pas, da može rigati vatru, ima krvave oči i sl. Vampirom može postati i pravedna osoba preko čijeg je leša prešla nečista životinja (npr. kokoš ili štakor). Vampiri su uglavnom stariji muškarci koji se mogu preobraziti u različite životinje ili biti nevidljivi. Protiv njih

nema sigurnog načina borbe, a najčešće se pojavljuju u blizini svojih nekadašnjih domova te plaše mještane onog kraja u kojem su živjeli (Njegovan 2011: 21).

4.4. Bazilisk

Bazilisk ima glavu i tijelo pijetla, rep zmije i krila zmaja. U carstvu životinja se spominje kao kralj reptila, a opisuje ga se i kao malenu zmiju koja je toliko otrovna da iza nje ostaje otrov po zemlji, a može ubiti i pogledom. Smatra se i da je njegov otrov toliko jak da može poništiti i najcrnju magiju (Njegovan 2011: 22).

4.5. Patuljci

Legenda kaže da su patuljci prva bića koje je stvorio Gospodin te da mu je sveti Petar prigovorio kako su premaleni. Smatra se da donose sreću i da su prilično susretljiva bića, te se često pojavljuju u pričama iz rudnika u kojima se ne bi događale nesreće kada bi oni obilazili jame (Njegovan 2011: 21). Neki patuljci vole živjeti s ljudima, ali većina ih odabire život u pećinama ili šupljinama u golemim stablima. Oni se naravno ne spominju samo u našim krajevima već svugdje u svijetu i iako su priče o njima slične ipak posjeduju neke specifične karakteristike koje ih izdvajaju od ostalih. To se očituje već u imenima kojima ih nazivaju (Allen 2005: 20).

4.5.1. Barbegazi

Barbegazi su patuljci čije se postojanje spominje u francuskim i švicarskim Alpama. Njihovo ime potječe od francuskog izraza barbes glacées, što u prijevodu znači „smrznute brade“. Zimi ih je jako teško razaznati zbog bijele bunde te siga u kosi i bradi. Ljeto obično prespavaju u pećinama i tunelima te ne izlaze sve do prvog snijega. Najveći užitak predstavlja im surfanje na sniježnoj lavini, pri čemu se glasaju poklicima nalik na prigušene zvižduke te na taj način upozoravaju ljude na opasnost. Ako vide da je čovjeka zatrpala sniježna lavina, dat će sve od sebe kako bi ga iskopali (Allen 2005: 25).

Slika 1. Patuljak Barbegazi

(Izvor: Allen 2005: 25)

4.5.2. Uldra

Patuljci koji žive u arktičkom krugu, na dalekom sjeveru Norveške, Švedske, Finske i Rusije, nazivaju se Uldra. Kao i prethodno spomenuti Barbegazi i oni također prespavaju ljeto pod zemljom. Zimi izlaze van, ali samo noću i to kako bi se brinuli za jelene i sobove koji pasu lišaj i mahovinu za vrijeme hladnih i vjetrovitih mjeseci. Danju nikada ne napuštaju svoje jazbine jer ih danje svjetlo zasljepljuje. Iako se ne ponašaju neprijateljski prema ljudima, znaju se jako razljutiti ako se čuvari stada jelena privremeno utabore iznad uskih otvora njihovih skrovišta (Allen 2005: 25).

Slika 2. Patuljak Uldra

(Izvor: Allen 2005: 25)

4.5.3. Kucači ili udarači

U bivšim rudnicima kositra u Cornwallu, ugljenokopima Walesa i svim postojećim rudnicima sjeverne Europe patuljci se nazivaju „kucačima“ ili „udaračima“ jer s ljudima komuniciraju upravo kuckajući ili udarajući o zidove rudnika. Kada po istom mjestu kucaju više puta ukazuju na postojanje bogate žile, a bučnim kopanjem ili udaranjem upozoravaju ljude na opasnost od mogućih poplava ili urušavanja tunela (Allen 2005: 24).

Slika 3. Patuljak Kucač ili udarač

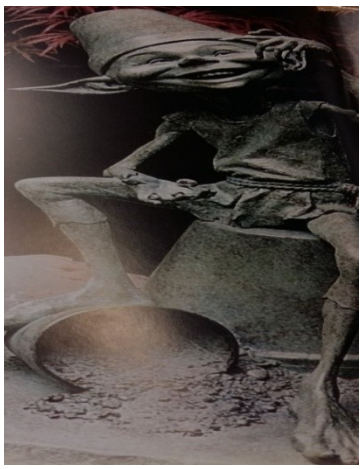

(Izvor: Allen 2005: 24)

4.5.4. Brownie

Brownie je patuljak iz Britanije. On pomaže ljudima pri obavljanju kućanskih poslova, ali obično samo noću. Plaća ga se uvijek na isti način i to tako da mu se ostavlja zdjelica najboljeg mlijeka ili vrhnja te komadić svježe ispečenog kruha ili kolača. Znaju se jako uvrijediti ako im se navedno izravno uruči. Odjeveni su u poprilično istrošenu odjeću, ali ako im se pokuša pokloniti nova uvrijede se ili zauvijek odlaze jer smatraju da su na taj način isplaćeni za ono što su radili (Allen 2005: 20).

Slika 4. Patuljak Brownie

(Izvor: Allen 2005: 20)

4.5.5. Koboldi

Koboldi su patuljci iz Njemačke. Imaju dugu kosu i crvenu bradu. Koboldi metu podove, peru posuđe i otkrivaju skrovita mjesta na kojima su kokoši snijele jaja. Posjeduju moć pretvaranja u životinje i to uglavnom u mačke. Iako ih se smatra dobrim kućnim duhovima, ne žive uvijek u kućama već i u šupljinama koje se nalaze na golemim stablima te u stajama (Allen 2005: 21).

Slika 5. Patuljak Kobold

(Izvor: Allen 2005: 21)

4.5.6. Domovoy

Domovoy je patuljak iz Rusije i nastao je od riječi „dom“. Vjeruje se da izgleda kao mali dlakavi starac koji ponekad ima rep ili rogove, a živi iza ognjišta i zadužen je za blagostanje ukućana. Sličnog je ponašanja kao i patuljak Kobold. Predano radi za svoje kućanstvo sve dok ga nitko ne uznemirava (Allen 2005: 20).

Slika 6. Patuljak Domovoy

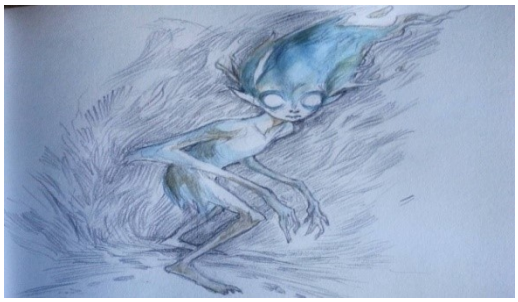

(Izvor: Allen 2005: 20)

4.5.7. Bluecap

Bluecap dolazi iz Engleske, a pojavljuje se u rudnicima u obliku malog, plavog plamena. Ako se rudari prema njemu odnose s poštovanjem, odvesti će ih do bogatih žila rude i upozoriti na opasnost, baš kao i „kucači“ (Allen 2005: 24).

Slika 7. Patuljak Bluecap

(Izvor: Allen 2005: 24)

4.5.8. Wichtlein

Patuljak Wichtlein dolazi iz Njemačke i sličan je „kucačima“. Za njega se vjeruje kako s tri jasna udarca predskazuje smrt rudara (Allen 2005: 24).

Slika 8. Patuljak Wichtlein

(Izvor: Allen 2005: 24)

4.5.9. Austri (istok), Vestri (zapad), Nordri (sjever), Sudri (jug)

Ovo su patuljci s Islanda, a legenda kaže da predstavljaju patuljke postavljene na sve četiri strane svijeta. Patuljci imaju veliki utjecaj na život Islanđana te se djecu dosta uči o njima. Na Islandu ljudi u svojim dvorištima imaju kućice koje otprilike sežu 60 – 70 cm u visinu, nalaze se na stupićima kako se ne bi uništile. Vjeruje se da u te kućice dolaze patuljci te se i na njih, na dan kada je Island postao nezavisnom republikom (17. lipnja), stavljaju malene zastave (Sturluson 1997:238).

Slika 9. Patuljci Nordri, Sudri, Austri i Vestri

(Izvor: https://www.google.hr/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fnorse-mythology-dwarvess)

4.6. Vjerovanja o patuljcima

Legenda kaže i da su patuljci duše mrtvih predaka, ali većina ljudi smatra da oni nemaju nikakve veze s ljudskim rodom, već da su to nadnaravna, magična bića s crvenim kapicama i trošnom odjećom. Postoje još i tzv. goblini. Koliko su patuljci dobri, toliko su goblini loši i zbog toga ih se još naziva i zlućudnim malim ljudima. Vjeruje se da oni zadirkuju, plaše ljude te im doslovce nanose zlo (udaraju ih i štipaju) i nije ih pametno spominjati te ih samo nerazumna osoba pokušava potražiti. Inače su nevidljivi, ali oni koji su ih ipak uspjeli vidjeti govore da su to maleni i vrlo ružni stvorovi koji ponekad obitavaju u kući, a najčešće žive vani u blizini potoka, ribnjaka ili jezera. U Irskoj se goblin naziva Bocan, u Češkoj Bubak, a najopasnijim goblinom smatra se onaj iz Schwarzwalda u Njemačkoj. Nosi naziv Erlking, a mami putnike u smrt. Od njihovog napada moguće se je obraniti ukoliko kraj sebe imamo djetelinu s četiri lista. Ono što je kod goblina posebno zanimljivo jest to da su im djeca draga pa će tako djeci koja se lijepo ponašaju dati dar, ali će, s druge strane, sa zadovoljstvom kazniti onu djecu koja su zločesta. Smatra se i da se dobri patuljci mogu pretvoriti u gobline ukoliko ih se jako razljuti (Allen 2005: 22).

U Dvergatalu su navedena imena sedamdesetorice patuljaka. Dvergatal je dio pjesme u Völuspi, u knjizi Edda. Imena su tako često različito pisana pa dolazimo do puno više imena nego navedenih sedamdeset. Poznato je vrlo malo mitova o pojedinim patuljcima. Ponajviše znamo samo imena, ali ne i njihove dogodovštine. Za neke od patuljaka znamo što su po zanimanju i kakve su im osobine. Neka od imena su: Nori (maleni), Bruni (smeđi), Fundinn (pronađeni), Fili (raščica), Hornibori (koji buši rogove), Thorin (hrabri), Thekk (obljubljeni), Har (veliki), Loni (svjetleći), Bömburr (debeli, napuhani), Kili (uska uvalica), Dain (mrtvi), Gandalf (vrač) i mnogi drugi. U Völuspi nailazimo na podjelu patuljaka prema patuljcima koji predvode i patuljcima koji su vjerojatno najstariji. Pa tako patuljci žive u mjestu „Gylfaginning“ koje predvodi patuljak pod imenom Modsognir i oni žive u zemlji, zatim patuljci koji žive u kamenju, a predvodi ih patuljak pod imenom Durin te patuljke koji žive u pjeskovitom tlu, a predvodi ih patuljak pod imenom Dvalin. Vjeruje se i da dobri patuljci žive u mjestu zvanom „Nidavellir“, a loši patuljci i tamni vilenjaci u mjestu zvanom „Svartalfheim“ (Sturluson 1997: 237). Imena patuljaka navednih u Dvergatalu bila su inspiracija mnogim filmovima o mitološkim bićima.

Patuljak koji je zasigurno najpoznatiji u našim krajevima nosi ime Malik, ali u literaturi ga se može pronaći pod raznim imenima. On se spominje i u knjizi „Priče iz davnine“, poznate spisateljice Ivane Brlić – Mažuranić.

5. LIK MALIKA U DJELIMA HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

Iako je Malik lik koji se u prvom redu javlja u narodnoj predaji, on se javlja i u hrvatskoj umjetničkoj književnosti. „Priče iz davine“ zbirka je priča naše poznate spisateljice Ivane Brlić – Mažuranić koje su je zasigurno proslavile. Zbirka je objavljena 1916. godine u izdanju Matice hrvatske, a drugo izdanje doživljava 1926. godine. Od 1922. godine „Priče iz davnine“ dostupne su i na engleskom jeziku te možemo reći da su obilježile djetinjstvo brojnim generacijama, a i generacije koje tek dolaze moći će uživati u njima. Jedna od poznatijih priča u toj zbirci nosi naziv „Šuma Striborova“ u kojoj Ivana Brlić - Mažuranić spominje lik Malika. Malik je najpoznatije mitološko biće hrvatske usmene predaje, a spominjući ga u svojoj priči kao Malika Tintilinića, Ivana Brlić – Mažuranić zasigurno je na neki način dodatno pridonijela njegovoj popularnosti.

5.1. Malik Tintilinić i Domaći u „Šumi Striborovoj“

U priči „Šuma Striborova“ Malik Tintilinić (Malik je, dakle, ime poznato iz hrvatskih priča, a Tintilinić je navodno povezan s Tintilinom iz dubrovačkih priča (Težak, D. i Težak, S. 1997: 125)) je vođa tzv. Domaćih. Domaće se povezuje s izgledom staraca jer imaju sivu bradu, nisu visoki, otprilike oko lakat i pol. Imaju upečatljive, žarke oči, a odjeveni su u kožuh. Na glavama nose crvenu kapu, a na nogama opanke. Oni žive u ognjištu, iskaču iz plamena, znaju biti nestašni, ali pomažu dobrim ljudima što u priči i vidimo jer dolaze razveseliti majku koja pati zbog zle snahe i sina koji u to ne vjeruje, smatra da majka laže. Ivana Brlić – Mažuranić napisala je: „Jedne zimske večeri bio je naš dom, protiv običaja, potpuno tih. Nigdje nikoga, sobe velike, svuda polutama, nastrojenje tajnovito, u pećima oganj. Iz posljednje sobe – velike blagavaonice – začuje se: „kuc! kuc!“ – „Tko je?“ upitam. – „Ništa! Opet: „kuc!“ – „Tko je?“ – i opet ništa. Nekim tajnovitim strahom stupim u blagavaonicu, i najednom: radosni prasak, udarac, mala eksplozija! U velikom kaminu prasnula je na vatri borova cjepanica, - na vratašca kamina izlete mi u susret iskrice, ko da je roj zvjezdica, a kad raskrilih ruke da uhvatim taj živi zlatni darak, podigle se one pod visoki strop i... nije ih više bilo. – Čitala sam u ono doba Afanasjeva „Vozzrenija drevnih Slavjan na priradu“ – padoše mi u taj tren na pamet „domaći“. I tako onaj roj iskrica – zvjezdica ipak bi uhvaćen – i to u „Šumi Striborovoj“ – i ona nastade upravo uslijed njih“ (Težak, D. i Težak, S. 1997: 125 – 126). Iz ovoga

vidimo kako su zapravo nastali Domaći i zašto su povezani s vatrom, a njihovo značenje u ovoj priči mnogo je dublje. Predstavljaju na neki način dobre kućne duhove obiteljskog ognjišta koji se trude sačuvati kućni plamen jer ga sin i zla snaha svojim postupcima gase.

S obzirom na to da Domaći predstavljaju dobre kućne duhove obiteljskog ognjišta, mogli bismo ih povezati i s ruskim patuljkom Domovoyem čiji naziv potječe od riječi „dom“, a živi iza ognjišta i zadužen je za blagostanje ukućana. Iz ovoga možemo vidjeti da je Ivana Brlić – Mažuranić pronalazila inspiraciju u brojnoj literaturi i kombinirala naizgled nespojive koncepte kada su u pitanju Domaći i Malik Tintilinić. Ana Pintarić nam govori o tome kako je Ivana Brlić – Mažuranić u svoje priče uvodila likove koji su temeljeni na slavenskoj mitologiji u kojoj vjeruju u dobre kućne duhove iz ognjišta koje predstavlja najvažniji dio kuće jer asocira na toplinu doma i obitelj, ali i o borbi dobra i zla. I autorica Snježana Grković – Janović je svojim djelom „Striborovim stazama“ također opisala Domaće kao kućne duhove, čuvare kuće, stanovnike peći koji postaju vidljivi tek kada se zapali vatra i tako dodatno pridonijela popularnosti Domaćih (Flegar i Moritz 2016: 367 – 368).

6. HRVATSKA NARODNA VJEROVANJA O MALIKU

Istražujući Malika, shvatila sam da se to mitološko biće zaista svugdje pojavljuje. Razlikuje se po ponašanju, izgledu i ponajviše po nazivu. Mnogi autori čak tvrde da se pojavljuje i u zapisima rimskog pisca Petronija Arbitra u njegovom „Satyriconu“, gdje se govori o čovjeku koji se obogatio ukravši kapicu nekom đavolku, tj. vražiću. Taj „đavolčić“ mogao bi biti Malik jer nosi kapicu i u nekim krajevima ga tako nazivaju upravo zbog toga što čini razne nepodopštine. Etnolog Lozica (1995: 16) Malika čak uspoređuje i s čudovištem zvanim Orko. Orko je složeno mitsko biće usmenih predaja i ima moć transformacije ili bolje rečeno „uzimanja tijela“ što ga čini klasičnim demonom, ali za Malika se smatra da ipak nije toliko zao. S obzirom na sve, teško je reći kakav je Malik zaista jer ga za svaki kraj veže drugačije vjerovanje.

Malik je, dakle, u raznim krajevima poznat pod različitim imenima: Macić, Mačić, Masmalić, Macaklić, Tentacija, itd. te su uz njegov lik vezana mnoga narodna vjerovanja. Nekako se najviše vjeruje da njegova glavna simbolika leži u tome da je nestašan, da voli pomagati ljudima ako se nađu u nevolji i da donosi novčanu dobit i blagostanje, ali te karakteristike polako slabe pa u legendama vezanima uz gradove na jugu Hrvatske Malik sve više poprima obilježja umrlog ljudskog bića pa čak i vraga. Govori se još i kako se može pretvoriti u bilo koju životinju, ali ne i u čovjeka, da su ribari bacili dva kraka hobotnice Maliku koji ih je pratio te su imali zbog toga dobar ulov, da može nositi u ruci kišobran te da ima jednu crvenu, a jednu bijelu čarapu, da bi za svoju kapicu dao sve što se od njega traži i sl. Uglavnom, bio on dobar ili zao, na neki je način obilježio svačije djetinjstvo.

6.1. Malik na Cresu

Na otoku Cresu Malika se naziva Masmalićem ili Macmalićem i za čovjeka koji se obogati kaže se da ima Masmalića na šufitu, tj. u potkrovlju. Kraj Belog, na otoku Cresu, poredano je nekoliko panjeva oko bijele stijene za koje se vjeruje da se njima služe Masmalići kao stolom. O Masmaliću nam govori i autorica Marta Santrić u svojoj knjizi „Petar na Cresu“. U njoj dječaku Petru Masmalića spominje bjeloglavi sup Miki. Govori mu kako će svoj izgubljeni šešir sigurno pronaći kod Masmalića te se priča tu zapliće (Njegovan 2011: 19).

Pojam Masmalić zapravo potječe iz Tramuntane, sjevernog dijela otoka Cresa, dok se pojam Macmalić koristi u ostalim dijelovima cresko-lošinjskog arhipelaga, ali i u drugim sredinama u Hrvatskoj. Tramuntana je drevna šuma koja je prepuna intrigantnih tajni. Upravo u toj šumi živi Masmalić, dobroćudan mališan koji je uvijek spreman pomoći čovjeku. On se brine za svoju šumu i ljudi ga ne bi smjeli ljutiti. Stoga, ako viču, bacaju kamenje ili lome grane u njegovoj blizini, inače mirnoj šumi, on postaje inatljiv i osvećuje se. Tada će svojim trikovima povesti ljude krivim putem, uplašiti ih ili im napraviti neko zlo. Ponekad se ukazuje dobrim posjetiteljima te šume odjeven u crvenu kapicu, bijelu košulju i plave hlače (Njegovan 2011: 52).

Na Cresu je tako 2005. godine započet i projekt pod nazivom „Tajna Masmalića“ gdje se nastoji ekološki osvještavati djecu i mlade te ih potaknuti na očuvanje prirode i tradicije svoga kraja. Djeca su tako tehnikom filcanja vune izradila crvene masmalić kape. Starija su djeca čak izrađivala i samostojeće masmalić lutke, a mlađa lutke ginjolke koje su predstavili na završnoj svečanosti projekta. U sklopu tog projekta objavljena je i slikovnica na hrvatsko – engleskom i hrvatsko – talijanskom jeziku pod nazivom „Tajna Masmalića“ koju je napisala Mirjana Mauhar, a za ilustracije je zaslužna Koraljka Polaček. Izdana je i druga slikovnica pod nazivom „Majstor Macmalić“ čija je autorica također Mirjana Mauhar, a ilustratorica je Ivana Tomić. Posebnost slikovnice „Majstor Macmalić“ leži u tome što je to edukativno – didaktička slikovnica u kojoj se nalazi materijal za izradu patuljka Macmalića te mnoge druge aktivnosti vezane uz njega (Udruga „Ruta“ grada Cresa 2015). Na taj se način djecu potiče na kreativnost, ali i na to da priča o Macmaliću nikada ne bude zaboravljena.

6.2. Malik na Krku

Malik se na otoku Krku još zove i Malić, a Ivan Milčetić u svojoj knjizi „Krk i Kastav u Istri“ opisao je nastajanje Malića u Puntu, na otoku Krku. Piše kako je potrebno sedam godina hraniti crnog pijetla dok ne snese jaje koje zatim treba obaviti crnom svilom i nositi pod pazuhom devet mjeseci, a iz njega će se onda roditi Malik s crvenom kapicom (Lozica 1995: 41).

O Maliću postoji i slikovnica pod nazivom „Ćuk Krki i Matić malić“ čiji je autor Tonči Žužić.

6.3. Malik na Pagu

Ovdje se Malika naziva Maljak. Govori se da je malen i da ima kapicu, a vjeruje se da nastaje od pobačenog ili nekrštenog djeteta. Ovakva vjerovanja postoje i na otoku Hvaru, ali i na poluotoku Pelješcu (Lozica 1995: 45).

6.4. Malik na Hvaru

Na Hvaru, u selu Vrbanj, Macić je prema vjerovanju dijete koje se rodi mrtvo ili umre nekršteno, a često se pokazuje i kao svjetlost koja skače po vinogradu. U Velom Grablju postoji i Macić koji ima jednu nogu, crvenu kapicu i vrti se u plamenu. Ponekad zna sakriti i životinje, a onda ih vratiti kao da nikada ni nisu nestale. U Sućurju su ljudi Maciću ostavljali pred vratima tzv. fritule kako bi im donio blago, ali naišli bi da prazan tanjur, a njega ne bi vidjeli. U Vrsniku trči i pleše oko stoke po noći, naziva se još i Mačić. U Milni se Macićem naziva i cvijet koji raste u potocima i u grmu koji se naziva „smarča“. Vjeruje se kako se taj cvijet ne smije ubrati jer Macić iste noći pomuze koze onima koji ga uberu (Lozica 1995: 21- 23).

Verka Škurla – Ilijić hrvatska je književnica iz razdoblja moderne. Rođena je 1891. godine na Hvaru, u mjestu Dol. Njezina književnost može se podijeliti u dvije skupine; prvoj pripadaju djela iz bosanske, a drugoj djela iz dalmatinske, splitske i zagrebačke sredine. Ono što vrijedi spomenuti jest to da se Verka Škurla – Ilijić ogledala i kao pisac za djecu (Djeca kraljeva i druge bajke, Grlica i još mnoge druge pripovijesti, Tihe priče, Ivanjske noći). Bazirala se na tradiciju i mitologiju te svjetove Grimmovih i Andersenovih priča i bajki (Bošković 2012: 275 – 276). U zbirci „Ivanjske noći“ nalazi se deset kraćih pripovijesti, a najzanimljivija među njima je priča „Baloni“. U njoj je glavni lik Macić, malo, nevidljivo i misteriozno biće koje nikoga ne plaši, već ostavlja pokoju neobjašnjivu modricu ili ogrebotinu i zapravo navodi na smijeh i šalu. Vesna Škurla – Ilijević u priči „Baloni“ povezala je gradski i seoski ambijent te je tako dolske Maciće dovela u gradski park, gdje su oni nastavili izvoditi svoje nestašluke među djecom i odraslima (Roić 2017: 20 – 21).

6.5. Malik na Pelješcu

Na poluotoku Pelješcu, u selu zvanom Kokotica, vjeruje se da je Macić nastao od nekrštene izvanbračne djece, da je visok tri pedlja te da bi dolazio ljudima u kuće. Govori se kako bi u ruci držao malu trstiku i tri puta bi puhnuo. Od toga bi ukućani

dobivali modrice, a da bi to izbjegli napravili bi mu tzv. fritule. Macić bi svake noći ljudima tri puta sa štapom udarao po vratima i ostavljao im novac, a ukućani bi njemu ostavili tanjur s pršutom ili fritulama. Da bi ga se riješili, napuštali su kuće na brdu i preselili se na obalu (Lozica 1995: 22).

6.6. Malik na Braču

Na Braču se pak vjeruje da se pojavljuje kao oganj, tj. plamen koji skače (ovo možemo povezati i s Malikom Tintilinićem i Domaćima Ivane Brlić – Mažuranić). Može mijenjati boju, od crvene i bijele pa sve do plave. Govori se i da nosi komad drveta na kojemu je vatra. U jednoj bračkoj predaji Macić po imenu Mote (Mate) nekoj ženi čuva ovce u vinogradu i lomi noge ovci koja je učinila štetu (Lozica 1995: 22).

Najviše priča o Maliku nalazimo u Dalmaciji, najčešće u srednjem dijelu, oko Hvara i Brača, ali za Malika znaju i u Bosni i Hercegovini, Prigorju, Crnoj Gori te Sloveniji.

6.7. Malik u Bosni i Hercegovini

Malik u Bosni i Hercegovini nosi naziv Perkman. Vjeruje se da se povijest rudarstva Bosne i Hercegovine može najlakše zapamtiti kroz priču o patuljku Perkmanu. Vlajko Palavestra govori nam da vjerovanje u patuljka Perkmana postoji i u Hrvatskoj i u Sloveniji (vjerovanja o ovom patuljku podudaraju se i s vjerovanjima iz još nekih zemalja). Neki vjeruju da kada ga se pozdravi, patuljak Perkman prema ljudima bude još bolji i pomaže im, a neki da će im se ako ga pozdrave desiti neka nesreća. Vlajko Palavestra naveo je priču jednog čovjeka o patuljku Perkmanu u kojoj govori:

„Radio sam 1907. do 1909. u Bakovićima, bio sam vozač u jami. Izašli smo jedne noći napolje, imali smo sat odmora i tamo đe smo radili zaboravili smo nešto i ja sam kao najmlađi morao da odem po to. Uđem u jamu i čujem da nešto tuče. Pobjegnem napolje i jedan mi stari rudar kaže: I sa mnom je tako bilo. Radio sam u Šipragama kod Banjaluke. Idem niz jamu, a stoji čovjek nasred štreke u zelenim haljinama i pruži ruku da uzme moju lampu. A čuo sam od starih da ako nekog sretne, ne daj mu ništa iz ruke. Spustim lampu na štreku, on je uze, ali ja ne mogu ići. On se popeo gore u onu japiju, razgleda sve, spušća lampu na štreku i nestade.

Samo što je mano rukom na mene, kad ja pošo. Kasnije su direktori rekli: Zatvara se ona jama! Sutradan sve je bilo polomljeno, cijela jama. Taj se čovjek zove zemljeni čovjek, a mi bi rekli perkman“ (Palavestra 1987: 70).

6.8. Malik u Prigorju

Malik je u Prigorju poznat kao Tentacija (beštija, vražić). Vjeruje se da je to demonsko biće u obliku dječačića sa zelenim hlačama, kaputom i šeširićem, nečista savjest za one koji se ne znaju prekrižiti i moliti Bogu (Braica 1999: 97). Spominje se i kao Medivančić. Medivančići su mala djeca koja su umrla prije Krista, a o tome nam govori sljedeći tekst: „Najviše se itak pri nas čuje pripovedati o medivančićev. Medivančići su mala deca, ka su prez krsta mrla, pak su ji zakopali gdegod; medivančići su i foti, ke su matere zadavile i zakapale. Medivančići imaju ćirepce na glavi (kak rigle) i kričidu samo po nići ovak: ćaća – mama, ćaća – mama – jaj –jaj – jaj – jaj... i kegagod najdedu od famelije, mam ga sega rezdrapljedu, a drugim, a drugim ki nisu iz njiuve famelije, nećeju niš. – Če gdoj iz famelije stigne medivančića, unda mu iti kaj od prateži, da se oku nje zabavi, dok vujde. Medivančići kričidu najviše, kad su mladi kvatri, med jedinajstu vuru pred polneći i jednu vuru po polneći. Moj pokonji ćaća znali su povedati, da su ji videli jemput v zdencu pod ižu, a bilu ji je jeni petnajst, pak je išal jen za drugim kak da bi race, a saki je emil na glavi riglicu. – Spometneji ljudi velidu danas, da ni nikakvi medivančićev, nek da se to mačke deredu. Danas plašidu samu decu z medivančići.“ (Lozica 1995: 45).

6.9. Malik u Crnoj Gori

U Crnoj Gori Malik nosi naziv Macarul, a vjerovanje o njemu slično je kao i na Pelješcu. „Po noći kad je nešto lupalo kroz kuću (čini mi se ništa drugo nego se igrahu mačke) čuh đe reče domaćica: „Ustani ko je i uždi svijeću pa okadi tamjanom ikone i kuću, da ne budu oni macaruli.“ Čuvši ja to zapitam odmah kad ujutro ustanem: „Šta znače, molim vas, ti macaruli?“ A ona mene: „Moj sinko, zar ne znaš? Macaruli su ona đeca koja bez krsta umiru, a osobito ona đeca koja se nezakonito rađaju, pak se pretvore u macarule“. Pridoda mi jednu pripovetku: „Slušala sam da su ih po noći oko crkve gledali đe idu, a svaki od njih đe nosi po jednu svjećicu u ruke, no kuku onome ko ih vidi, a ne očati: da vakrsne Bog!“ (Lozica 1995: 46-47).

6.10. Malik u Sloveniji

U Sloveniji Malik nosi ime Berkmandelje, a povezuje ga se s dobrim duhom podzemlja koji čuva blago (Lozica 1995: 22).

7. PRIČE I LEGENDE O MALIKU NA CRIKVENIČKOM PODRUČJU

Nestašni patuljak Malik spominje se i u gradu Crikvenici. O Maliku su napravljene slikovnice, spominje ga se u raznoj literaturi, a ima i svoje posebno mjesto u crikveničkom parku.

7.1. Slikovnice o Maliku

Kako bi se očuvala stara narodna vjerovanja i priče o patuljku Maliku, u proljeće 2013. godine, u suradnji Centra za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“, ostvaren je projekt s crikveničkim osnovnim školama Zvonka Cara i Vladimira Nazora. Djeca su ispitivala svoje bake i djedove o Maliku te su na taj način doznala mnogo neobičnih priča koje su pretočili u likovne i literarne radove. Svi ti radovi bili su prikazani na izložbi pod nazivom „Malik – dobri duh Primorja“ od 29. travnja do 9. svibnja 2013. godine u Gradskoj galeriji Crikvenica. I dječji vrtić „Radost“ također je potaknuo djecu na istraživanje o Maliku te su tako nastale slikovnice pod nazivom "Dobri Malik“. Slikovnice su plod dječje mašte i govore o tome kako je nestašni Malik naučio biti dobar. Ilustracije u slikovnici su isključivo dječji radovi (Učenici „OŠ“ Nazora, V. i Cara, Z. 2014:1).

7.2. „Kamo je nestao Malik?“

Crikvenička spisateljica Mirjana Klement je nakon dviju knjiga poezija, napisala treću knjigu pod nazivom „U potrazi za izgubljenim blagom (crikveničke priče i legende)“ u kojoj je pripremila sadržaj koji je namijenjen prije svega djeci, a govori o predajama i pučkim vjerovanjima iz crikveničke baštine. U knjizi je opisano sedam priča, a jedna od njih govori o patuljku Maliku. Priča „Kamo je nestao Malik?“ govori o djevojčici Kseniji koja je jako voljela svoju baku jer joj je često pričala priče o vilama, divovima i patuljcima, a najdraža joj je bila upravo ona o patuljku Maliku. Baka joj je pričala da Malik ima velike uši, crveni šeširić i kaputić te zelene hlače. On je u ovoj priči živio u duplji stare masline i često je radio nepodoštine, a ljudi ga baš nisu voljeli upravo iz tog razloga. Bio je najgori kada bi ga smočila kiša jer bi rušio kamenje iz gromače i njime zatrpavao cestu. Jednom se prilikom prestrašio bake i djevojčice Ksenije te se od straha brzo sakrio na mjesto koje se nalazi u samom centru Crikvenice (Klement 2018:19 – 25). Priča naravno ima svoj nastavak, ovo je samo mali dio kroz koji sam htjela pokazati kako se crikvenički Malik ne razlikuje po

ponašanju od onog iz Grižana, ali ni od Malika Tintilinića i Domaćih iz „Šume Striborove“ te ujedno i dio koji nas vodi upravo do onog posebnog mjesta koje sam spomenula na samom početku, crikveničkog parka.

7.3. „Malikovo stablo“

U mnogim se krajevima spominje da Malik živi u špiljama, jamama, pećinama itd., ali prema crikveničkoj legendi Malik živi u stablu, tj. u duplji stare murve koja se, kako vidimo i iz priče „Kamo je nestao Malik?“, nalazi u samom centru Crikvenice, u parku na Petaku. Crikvenički je Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“ i tu dao svoj doprinos te je proteklih godina osmišljavao projekt pod nazivom „Malik na Petaku“ kako bi se sačuvala legenda o Maliku. Tako je „Malikovo stablo“ postalo popularno među djecom, ali i odraslima te je postavljen automat kojim „stablo priča njegovu priču“ na čak osam jezika. Projekt naravno nije stao samo na tome pa je predstavljena i ideja pod nazivom „Malikov bajkoviti park“ (Učenici „OŠ“ Nazora, V. i Cara, Z. 2014:1).

Slika 17. „Malikovo stablo“

(Izvor: https://www.holiday-link.com/hr/hrvatska/kvarner/crikvenica/parkovi-vrtovi)

8. LEGENDA O MALIKU U GRIŽANAMA

Živim u Grižanama, malom selu pokraj Crikvenice. Grižane su poznate po mnogočemu, a tako i po legendi o Maliku. Mnogo puta mi je mama kao malenoj djevojčici znala ispričati baš tu legendu. Ostala mi je u sjećanju sve do danas i uvijek je se rado prisjetim. Opisivala mi ga je onako kako ga je njoj opisivala njezina baka kada je bila djevojčica, kao malenog patuljka sa špicastim ušima, poput vilenjaka (tako sam ga nekako ja doživljavala). Odjeća mu je crvene boje, a na glavi ima crvenu kapicu. Zaigran je i „dešpetljiv“, što znači da je uvijek spreman napraviti razne nepodopštine (gađati ljude sitnim kamenjem, ukrasti mlijeko i sl.), kao i djeca. Kada napravi nešto takvo, smije se ljudima jer se razljute i uvijek bježi od njih u svoju špilju, „Malikovu škulju“. Jedna takva „škulja“, nalazi se iznad moje kuće, u šumi. Jednom prilikom, kada smo se mama i ja onuda šetale, rekla mi je da tu stanuje Malik. Ta me je špilja oduvijek opčinjavala i htjela sam, kada sam bila malena, ući unutra i potražiti Malika, vidjeti to biće o kojem svi toliko govore i sjećam se da bi ga uvijek dozivala kada bi bila blizu te špilje u nadi da će izaći i pokazati mi se. Govori se i da ljudi nikada u tu špilju nisu mogli ući do kraja i zbog toga se Malik i skriva u njoj, kako ga ne bi uspjeli dohvatiti. Iako je „mali vražić“, kako mu od milja govore, nije zao. Zapravo, uvijek je spreman pomoći ukoliko se netko nađe u nevolji. Legenda o Maliku još uvijek je popularna u mom kraju i vjerujem da će tako i ostati jer se o njemu pisalo i još uvijek se piše.

8.1. „Malikova škulja“

Jedna od poznatih spisateljica iz Grižana, Zlatica Balas, u jednoj od svojih knjiga napisala je kratki tekst upravo o „Malikovoj škulji“. Govori kako u Grižanama postoji više prirodnih udubina i da se neke od njih zovu „Malikove škulje“. Vjeruje se da u njima žive Malici i da znaju biti obrasle grmljem pa ih je teško pronaći i vidjeti. Spominje i kako bi se djeca koja su po naravi bila zločesta najradije sakrivala upravu u „Malikovu škulju“ kada bi napravila neku „škodu“, tj. nepodopštinu u školi (npr. kada bi razbili prozor). Jednom joj je prilikom, kako spominje u svojoj knjizi, njezin otac ispričao kako je vidio Malika u gori, na predjelu zvanom Folkovica. Skakao je, kako kaže, njemu na očigled sa kamena na kamen i „fikulal“, tj. fućkao. Bio je obučen u crvene hlačice, košuljicu, na glavi je imao crvenu kapicu, a u ruci je nosio mali „krampić“, tj. alat koji služi za kopanje njiva, vrtova (Balas 2004: 294).

Slika 18. „Malikova škulja“ koja se nalazi u šumi iznad moje kuće

(Izvor: Iz vlastite zbirke)

9. LEGENDA O MALIKU KAO MOTIVACIJA ZA VRTIĆKE AKTIVNOSTI

Legenda o Maliku zahvalna je za korištenje u različitim aktivnostima s djecom. U sklopu stručne prakse u vrtiću provela sam s djecom aktivnost u sklopu koje su se upoznali s likom Malika. Praktični dio povezan je s likovnom kulturom i cilj je bio da djeca savladaju oblikovanje pomoću plastelina na način da naprave patuljka Malika onako kako ga oni zamišljaju, i to nakon što im ispričam priču o njemu. I sama sam od plastelina izradila špilju u kojoj živi Malik i sve što se oko nje nalazi kako bi djeci što bolje dočarala priču. Djeca su bila oduševljena, a njihov doživljaj Malika bio je veoma maštovit. Tako je Malik čak završio i u svemiru, neki su ga ipak zamislili kao jako velikog, a neki su se pobrinuli i za to da Malik ne bude sam pa su oko njega napravili i neke životinje.

Slika 19. Špilja izrađena od plastelina u kojoj živi Malik

(Izvor: Iz vlastite zbirke)

Slika 20. Dječja izrada patuljka Malika

(Izvor: Iz vlastite zbirke)

10. ZAKLJUČAK

Legende sežu u daleku prošlost, to su narodna vjerovanja ljudi i uvijek su na neki način mistične i u čovjeku pobuđuju maštu. Svugdje u svijetu postoje brojne legende i svaka od njih je po nečemu posebna, a djeca najveći interes pokazuju za mitološka bića kao što su vile, patuljci, goblini, vilenjaci i sl. Mitološka se bića često javljaju u legendama i predajama, a najpoznatija takva bića su patuljci. Oni su često predmet priča i vjerovanja u svim krajevima svijeta, a njihov karakter ovisi o okruženju u kojem priče o njima nastaju. Na hrvatskim su prostorima rasprostranjene priče i legende o patuljku Maliku. Legende o ovom patuljku poznate su u mnogim hrvatskim krajevima, ali i šire. Osim što je ovaj lik predmet usmenoknjiževnih predaja, njega spominje i Ivana Brlić – Mažuranić u bajci „Šuma Striborova.“ Iako postoje umjetničke slikovnice o Maliku, često se ovaj lik koristi i u aktivnostima s djecom. Izrađuju se slikovnice na temelju dječjih likovnih radova i teksta koji je povezan s narodnim vjerovanjima ljudi. Naveden je primjer izrade takve slikovnice u Crikvenici, kao primjer dječje kreativnosti u procesu upoznavanja lokalne i regionalne usmene književnosti.

LITERATURA

Allen, J. (2005.) *Enciklopedija fantastičnih bića*. Zagreb: Profil International d.o.o.

Balas, Z. (2004.) *Zabralske bure: Šećuć pasanin vrimenon*. Rijeka: Adamić.

Braica, S. (1999.) Pojmovnik hrvatske etnografije i etnologije. *Ethnologica Dalmatica: Etnografski muzej Split* 26 (30), str. 97.

Bošković, I. (2012.) Dramski rad Verke Škurla – Ilijić. *Dani Hvarskoga kazališta :Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 37 (1), str. 275 – 276.

Benković - Peratova, S. (2011.) *Čuvari legende: Drevna zemlja Nari*. Rijeka: Naklada Uliks.

Crnković, M. i Težak, D. (2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.

Flegar, Ž. i Moritz, I. (2016.) Blago, lopovluk i nestašluk: stapanje kultura i pregovaranje granica u svjetovima napučenima čovječuljcima. Libri et liberi: časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture 5 (2), str. 367 – 368.

Hranjec, S. (2006.) *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Jelinčić, I. (2014.) Macić i viver u bračkim vjerovanjima u nadnaravna bića. *Ethnologica Dalmatica: Etnografski muzej Split* 26, str. 5 – 26.

Javor, R. (2000.) *Kakva je knjiga slikovnica: Zbornik*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Jukić, M. i sur. (2020.) *Hrvatska čitanka 7*. Zagreb: Školska knjiga.

Klement, M. (2018.) *U potrazi za izgubljenim blagom (crikveničke priče i legende)*. Crikvenica: Gradska knjižnica.

Lozica, I. (1995.) Dva demona: Orko i Macić. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 32 (2) str. 11 – 58.

Njegovan, I. (2011.) *Mitovi i legende Istre i Kvarnera*. Rijeka: List.

Palavestra, V. (2003.) *Legende iz starog Sarajeva.* Zemun: MOST ART.

Roić, S. (2017.) Macić Dol. *Tartajun* 13., str. 20 – 21.

Santrić, M. (2010.) *Petar na Cresu ili O bjeloglavom supu, vili Tramuntane i Masmaliću*. Zagreb: Udruga „Mala vila“.

Sturluson, S. (1997.) *Edda.* Zagreb: Art Resort.

Šojat, A. (2015.) *Snaga riječi: hrvatska čitanka za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Težak, D. i Težak, S. (1997.) *Interpretacija bajke*. Zagreb: Divič.

Učenici osnovnih škola Vladimira Nazora i Zvonka Cara. (2014.) *Slikopriče o Maliku*. Crikvenica: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.

Udruga „Ruta“ (2015.) *Projekt „Majstor Macmalić“.* Cres: Udruga „Ruta“ grupa za kvalitetniji život na otoku Cresu.

Živković, D. (1985.) *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.

SAŽETAK

Legende uvode u svijet mističnog i čudesnog i oduvijek su zaokupljale pažnju odraslih, a kroz slikovnice postale su i dio dječjeg svijeta. U ovom radu navedena su mitološka bića koja se javljaju u legendama i predajama. Navedene su neke od legendi, a posebna pozornost posvećena je patuljku zvanom Malik. U raznim krajevima poznat je pod različitim imenima i razlikuje se s obzirom na svoje ponašanje, ali ćemo naići i na dosta sličnosti koje povezuju legende o njemu. U ovom radu opisana su narodna vjerovanja o Maliku na Cresu, Krku, Pagu, Hvaru, Pelješcu, Braču, ali i u Bosni i Hercegovini, Prigorju, Crnoj Gori te Sloveniji. Pobliže je opisana i legenda o Maliku na crikveničkom području. U radu je opisana i aktivnost provedena u vrtiću iz koje se vidi na koji način djeca doživljavaju legendu o Maliku.

Ključne riječi: legenda, slikovnica, patuljci, djeca, mitološka bića, Malik

SUMMARY

The legends introduce us to the world of mysticism and miracles. They always have engaged adult's attention, and by means of picture – book they had become a part of kids world. This work tells us something about mythological creatures from the various legends and tales, but particular attention goes to the dwarf called Malik. In different parts of the country he is known under different names and behavior. Yet we find enough analogy that shows us many connections between all the different legends of Malik. This work also describes certain activities that took part in the kindergarten, and so we could see in which way the kids imagined Malik.

Key - words: legend, picture – book, dwarfs, kids, mythological creatures, Malik